

Les últimes lletres

NO DESCONEIXERÀS CAP INDRET DE LA LLUM

Enric CASTELLET,
La partida,
Quaderns Crema,
Barcelona 1992.

Intentar avisar el lector del tipus de llibre que llegirem és una opció tan vàlida i justificable com la que deixa que sigui aquest el que se n'adoni, ja que, al cap i a la fi, és qui té la segona i última paraula, en tant que interlocutor, de l'experiència del poeta. Si es fa, sempre es pot justificar amb allò que un avisat val per mil. M'explico. A *La partida* la insistència en una sèrie de temes, adjectius i tics expressius és, o pot arribar a ser, tan clara i manifesta que no està de més que el primer poema, *Clarobscur*, ens indiqui clarament la línia expressiva del llibre. Després de resseguir les vint-i-set jugades de *La partida*, les «llums» encara «inacabades» ja s'han «dibuixat en el vers». A l'inici, fins i tot massa. La importància que Castellet dona a les llums, al sol, a la foscor, a la nit, a la lluminositat, al crepuscle, a la nitidesa, és tan extraordinària com susceptible de ser la culpable de la petita varietat de pretextos d'aquest començament del llibre. Com a la brisca, hem d'esperar treure'ns la fullaraca, és a dir, aquelles cartes que amb poc valor simplement fan avançar el joc. Em refereixo —ja ho he dit— als poemes inicials, massa vagues, massa transparents i massa iguals, que fan que el lector —sense agafar el tot per la part— s'avorreixi. Castellet no ha estalviat «l'esforç de tanta nitidesa» (*Carrers*). Hàbilment, però, després de dues jugades fluïdes i ràpides, prossegueix amb una carta contundent i molt ben tirada. *La partida* comença de debò. Feia falta fer un atot així: una jugada esplèndida, realitzada en el moment just, tant, que fins i tot dona nom al llibre; l'autor s'ha adonat que, si juga bé, és capaç de guanyar *La partida*. I certament, Castellet, (Enric) a partir d'aquí, sense canviar l'estil, té més coses a dir. Varia els temes i els pretextos i dissimula l'excés de lluminositat amb què havíem conviscut fins ara; a l'hora de la *Conversa* o de la *Lectura*, les referències visuals passen a ser vehicle i no fita. *Poètica* és probablement el poema més interessant, és una reflexió sobre el fet d'escriure i d'escriure poesia, «La vida et concedeix una carícia/la paraula que et frega la pell d'aquests instants». En *Els indrets de la llum* s'anuncia la nostàlgia i el bon record que pot arribar a provocar un present primaveral de «bruses escotades» quan,

indefectiblement, la llum el torni a ocupar un altre dia. Ara bé, quan en el present ens falla la previsió per al record del futur, aleshores és necessari el *Prec*, en forma de sonet, del poeta per fer l'operació contrària: recordar el passat, «la paraula ens torna instants que creïem ja perduts». És en el record que es demostren tantes i tantes veritats i decepcions de l'experiència humana i és al poeta a qui se li prega que faci «els dies (...) eterns en els seus cants». En els últims poemes del llibre, Castellet explicita molt més un tipus de poesia que n'hauríem de dir amorosa; així *Menorca juny 87* no tindria la transcendència que té sense la primera persona del plural, o *Esguard* no seria un poema en línia ascendent sense els tres darrers versos o *Carta* no seria d'aquesta «partida» si no parlés d'amor i de passió, o de desamor i sofriment com *Despulles*. Igual que, si en lloc de cloure el llibre amb una *Dispensa* per descansar i «sortejar els hàbils miratges que traça/l'enyor», la intenció de l'autor fos reptar uns contrincants massa poderosos i anar més enllà del «retornar prudent on s'entrellacen/ cegues i temporals les passions». Els fets li haurien estat terriblement desfavorables.

Francesc Ten

PECAR AMB LA CIÈNCIA

Xavier DURAN,
Les cruïlles de la utopia,
núm. 267 de la col·lecció Llibres a l'abast,
Edicions 62, Barcelona 1992, 195 pp.

A divuit anys, Hèracles, que era educat pels pastors, rumiava en una cruïlla quin era el camí que havia de seguir. El darrer fill de Zeus amb una dona humana va triar el camí de la virtut. Va combatre les feres que assolaven les terres gregues, va participar en guerres entre ciutats i lluità al costat dels déus contra els gegants, els fills de Gaia, la Terra. Però Zeus l'obligà a servir Eristeu i ell, enfollit per Hera, occí els fills haguts amb Mègara i gairebé assassinà Iolao, nebot i amant, creient que encara disparava l'arc contra els enemics dels déus.

Probablement, Hèracles també hauria desvetllat la *phthonos*, l'enveja dels déus, d'haver triat el camí del mal i del llibertinatge.

L'assaig de Xavier Duran analitza alguns dels dilemes ètics que davant la ciència i la tecnologia actuals es planteja

la societat. El text va guanyar el premi Josep Vallverdú de l'any 1992. És una contribució interessant a un camp poc conreat pels autors catalans, l'assaig sobre temes científics adreçat al gran públic. Només recordo, tret del mateix Duran i fora de les col·leccions especialitzades, els llibres publicats ja fa anys per Gerard Vassalls i Antoni Lloret, en àmbits i amb objectius molt diferents. El llibre és llegidor i presenta diferents graus d'interès que poden atraure diversos tipus de lector. Potser, com l'autor reconeix, s'ha decantat un xic massa pel platet dels temors engendrats per la ciència i la tecnologia. És cert que el temps ha canviat i que la visió popular de la ciència, després de travessar èpoques optimistes i apocalíptiques, ha viscut un període d'ambigüitat i sembla trobar-se en un bon moment d'acceptació. Ha entrat a casa. Ens hem habituats a fer-ne ús, almenys en el sector occidental de l'hemisferi nord. Duran s'inspira en les dues utopies o ucronies més conegudes del segle XX, les d'Aldous Huxley i Georges Orwell, per examinar el que és en realitat una multiplicitat de cruïlles. Potser cal preguntar-se d'entrada quin és l'objectiu de les utopies literàries o polítiques. Independentment de l'admiració que sento pels seus autors, les utopies consisteixen quasi sempre en advertències amb vista al futur, amb molts elements d'enyorança per un passat de vegades idealitzat. Per comprendre quina és la visió de Huxley no puc estar-me de recordar que és l'autor d'una novel·la, *Jovença*, en la qual dos personatges, un cop aconseguida la immortalitat segons un mètode que mescla fantasia i ciència, esdevenen simis. És la materialització de la hipòtesi de Buffon, «l'home és un simi en decadència», l'animal malalt de Buffon, «l'home és un simi en decadència», l'animal malalt de Nietzsche. O la visió novel·lada de la definició de Bolck, que qualificà l'ésser humà d'embrió de ximpanzé. Això no treu valor a les preguntes que planteja l'assaig de Xavier Duran. La ciència i la tecnologia ens fan realment ser més feliços? Ens fan més lliures? No som al capdavant més manipulats i vigilats ara que abans? No ens amenacen nous perills?

La tecnologia no és l'únic motor del canvi social. Sovint no ha estat ni tan sols un dels principals. De fet, la ciència, per ser activa, requereix un marge de llibertat per moure's. És el conjunt dels diferents components del fer humà que s'acoblen i es realimenten el que transforma les societats en un avenç que combina informació, capacitat d'intervenir activament i formació. Hem estat testimonis de com s'han enderrocat els murs de les societats tancades quan s'han oberts esquerdes en l'aïllament. Se'm fa difícil pensar que han estat els anuncis televisius, ans crec que és l'evidència del fracàs a llarg termini de les societats autoritàries per

satisfereix els ciutadans. Xavier Duran ens revela que, simultàniament, ha augmentat la capacitat dels organismes governants de les societats més obertes per controlar els seus propis ciutadans i que han estat la ciència i la tecnologia els que han proporcionat els mitjans que calien. La informàtica i les comunicacions, alhora que milloren la nostra qualitat de vida, ens fan més febles. Poden afectar negativament la nostra llibertat i la nostra privacitat. Som uns números (DNI, NIF, targeta de crèdit, Seguretat Social...) que convenientment tractats permeten seguir les nostres activitats i furnir informació addicional mitjançant el creuament de dades. El sistema és permeable i hi poden tenir accés els pirates informàtics, fins i tot per modificar les nostres dades. Delinqüents, sospitosos, malalts, col·leccionistes, membres de grups humans molt diversos, tots estem en alguna memòria d'ordinador. Què passarà si se'ns considera enemics de l'Estat? Al capdavant, com es pren una decisió com aquesta? El Vaticà controla informàticament les activitats dels teòlegs de l'alliberament. Paral·lelament, les telecomunicacions han entrat a casa. De casa estant, se segueix l'audiència dels programes televisius amb aparells que fins i tot determinen si hi ha espectadors o simplement s'ha engegat l'aparell i no el mira ningú. Podem estar-nos de despenjar el telèfon que sona? Com canviaran els nostres hàbits quan tinguem el videotelèfon?

L'enginyeria genètica, les drogues, els estímuls físics i químics que actuen sobre el nostre comportament són simultàniament inquietants i benefactors. Xavier Duran examina acuradament els aspectes positius i els que poden ser amenaçadors i són aquests capítols els més interessants del seu assaig. Ho són perquè es fan evidents, de manera immediata, les repercussions humanes i perquè, davant els casos que presenta, la simpatia i el rebuig arrelen directament en els nostres sentiments i en els nostres costums culturals. Perquè durant molt de temps hem estat sense lleis que regulin les noves aplicacions i el sistema legal ha d'adaptar-s'hi sense gaires antecedents i amb rapidesa davant la realitat canviant.

Cal que el col·lectiu humà s'expressi, opini, es faci escoltar, intervingui. Ens podem equivocar, no totes les nostres respostes seran les bones. Cal, per assegurar-se'n, difondre els temes científics. Les respostes evolucionaran, ja que no sempre són les més encertades; el que és racional és el diàleg i amb el diàleg obert les societats es transformen.

Significarà això que triarem el bon camí cap a la utopia? Com l'heroi tebà va descobrir, som, sortosament, humans.

Joan Miró i Ametller